

НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА СУЧАСНОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ
ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМАINFORMAL EDUCATION OF TODAY'S YOUTH IN THE CURRENT CONTEXT
AS A SOCIAL AND PEDAGOGICAL PROBLEM

У статті висвітлено окремі аспекти проблеми неформальної освіти дітей та молоді в умовах сьогодення. Освіта сучасної молоді стає більш актуальною соціально-педагогічною проблемою, оскільки відіграє особливо важливу роль у професійному становленні та інтеграції молодшої людини у суспільство. В умовах сьогодення, коли формальна освіта не завжди виконує вимоги ринку праці, неформальна освіта допомагає дорослому населенню, сучасній молоді здобувати нові знання, навички та компетенції, так необхідні для успішної їх адаптації та самореалізації до сучасного життя.

Метою статті є аналіз сутності неформальної освіти сучасної молоді в умовах сьогодення як соціально-педагогічної проблеми. З'ясування реального стану потреб неформальної освіти молодого покоління, необхідності цілеспрямованої підготовки педагогічних кадрів для такої роботи довели, що проблема потребує теоретичного обґрунтування та практичного вирішення суперечностей між: вимогами суспільства щодо організації неформальної освіти дітей та молоді і відсутністю сучасних науково-технічних стандартів побудови (а не пристосування) закладів освіти такого типу; необхідністю створення відповідної підготовки педагогічних кадрів до неформального навчання дітей та молоді; вдосконалення педагогічного інструментарію проведення заходів які заплановані з метою саморозвитку та самовдосконалення кожної молодшої людини в умовах специфіки неформальної освіти.

Проаналізовано підходи науковців до визначення сутності «формальна освіта», «неформальна освіта». Досліджували інновації в освіті І. Підласий, О. Пометун, О. Романовський, О. Самодумська, та ін. Українські вчені О. Аніщенко, Л. Лук'янова, С. Прийма, зазначають, що для України актуальність неформальної освіти будь яких груп населення зумовлена багатьма чинниками, серед яких – «труднощі щодо адаптації населення до нових соціально-економічних умов, зниження зайнятості дорослого населення, зростання безробіття, зниження рівня доходів на душу населення, втрата кваліфікації населення та відсутність необхідних навичок, небезпека зниження рівня доступності освіти для дітей, чії батьки соціально та економічно неадаптовані у суспільстві».

Неформальна освіта розглядається європейцями як частина концепції безперервної освіти, що дозволяє молодим людям підтримувати на достатньому рівні вміння та компетенції, котрі так необхідні для адаптації в сучасному змінному середовищі.

Про неформальну освіту у документах Меморандуму ЮНЕСКО зазначається, що такий вид освітньої діяльності не повторює роботу шкіл, університетів та інших установ, що входять до формальної системи освіти.

Отже, в українському освітньому просторі неформальна освіта сучасної молоді, дітей та дорослих потребує аналізу та осмислення умов за яких вони можуть формуватися як особистості, розвивати свої вміння й способи самовираження та самореалізації в особистісному вимірі. Особливої уваги потребує спектр освітніх послуг в умовах сучасного соціально-економічного стану держави та наявних проблем і наслідків розвитку окремих молодих людей, а також реформація професійної підготовки педагогічних працівників для роботи в неформальному середовищі.

Ключові слова: неформальна освіта, молоді, формальна освіта, освіта, неформальне освітнє середовище.

The article highlights certain aspects of the problem of informal education of children and youth in today's conditions. The education of modern youth is becoming a more pressing social and pedagogical problem, as it plays a particularly important role in the professional development and integration of young people into society. In today's world, when formal education does not always meet the requirements of the labor market, informal education helps the adult population and modern youth to acquire new knowledge, skills, and competencies that are so necessary for their successful adaptation and self-realization in modern life.

The purpose of this article is to analyze the essence of informal education of modern youth in today's conditions as a socio-pedagogical problem.

Clarification of the real state of the needs of informal education of the younger generation and the need for targeted training of teaching staff for such work have shown that the problem requires theoretical justification and practical resolution of contradictions between: society's requirements for the organization of informal education for children and youth and the lack of modern scientific and technical standards for the construction (rather than adaptation) educational institutions of this type; the need to create appropriate training for teaching staff for informal education of children and young people; improving the pedagogical tools for conducting activities planned for the self-development and self-improvement of each young person in the specific conditions of informal education.

The approaches of scientists to defining the essence of "formal education" and "non-formal education" have been analyzed. Innovations in education have been studied by I. Pidlasnyy, O. Pometun, O. Romanovsky, O. Samodumskaya, and others. Ukrainian scientists O. Anishchenko, L. Lukyanova, and S. Pryima note that for Ukraine, the relevance of informal education for any population group is determined by many factors, including «difficulties in adapting the population to new socio-economic conditions, a decline in adult employment, rising unemployment, declining per capita income, loss of qualifications and lack of

УДК 374-053.6:37.014

DOI <https://doi.org/10.32782/ip/85.1.37>

Скірко Р.Л.,

канд. пед. наук,

докторант кафедри освіти

і управління навчальним закладом

Класичного приватного університету

necessary skills among the population, and the risk of reduced access to education for children whose parents are socially and economically maladjusted in society.»

Informal education is seen by Europeans as part of the concept of lifelong learning, which helps young people keep up the skills and abilities they need to adapt to today's changing world.

The UNESCO Memorandum states that informal education does not duplicate the work of schools, universities, and other institutions that are part of the formal education system.

Therefore, in the Ukrainian educational space, informal education of modern youth, children,

and adults requires analysis and reflection on the conditions under which they can develop as individuals, develop their skills and methods of self-expression and self-realization in a personal dimension. Particular attention should be paid to the range of educational services in the context of the current socio-economic situation of the state and the existing problems and consequences of the development of individual young people, as well as the reform of professional training for teachers to work in an informal environment.

Key words: *informal education, youth, formal education, education, informal educational environment.*

Освіта сучасної молоді стає більш актуальною соціально-педагогічною проблемою, оскільки відіграє особливо важливу роль у професійному становленні та інтеграції молоді людини у суспільство. В умовах сьогодення, коли формальна освіта не завжди виконує вимоги ринку праці, неформальна освіта допомагає дорослому населенню, сучасній молоді здобувати нові знання, навички та компетенції, так необхідні для успішної їх адаптації та самореалізації до сучасного життя. Педагогічні дослідження розглядають неформальну освіту, як процес отримання знань, навичок, переконань та компетенцій, який відбувається поза формальною освітньою системою, не регламентується місцем, часом та формою навчання, і не передбачає отримання документів про освіту державного зразка. Проблеми організації неформальної освіти дорослих в умовах сьогодення широко висвітлено в науковій літературі. Досліджували інновації в освіті І. Підласий, О. Пометун, О. Романовський, О. Самодумська, та ін. Засади модернізації вищої освіти, її філософські основи, розглядали В. Андрющенко, В. Кремень, В. Луговий, П. Саух та ін. Концепції професійної освіти розкрито в наукових роботах С. Амеліної, Н. Ничкало, Т. Суценко, Т. Семенюк та ін. Про роль позааудиторної роботи в розвитку особистості майбутнього спеціаліста говориться в наукових дослідженнях Р. Абдулова, Є. Захаріної, Л. Онучак.

Однак, відсутні системні дослідження процесу професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників до роботи в закладах неформальної освіти сучасної молоді. З'ясування реального стану потреб неформальної освіти молодого покоління, необхідності цілеспрямованої підготовки педагогічних кадрів для такої роботи довели, що проблема потребує теоретичного обґрунтування та практичного вирішення суперечностей між:

- визначенням потреби державних структур в необхідності створення неформальної освіти сучасної молоді та відсутністю відповідного механізму впровадження підготовки педагогічних кадрів до неформального навчання;

- відповідними вимогами суспільства щодо організації неформальної освіти дітей та молоді і нерозробленістю сучасних науково-технічних стандартів побудови закладів освіти такого типу;

- необхідністю теоретичного обґрунтування й методичних розробок щодо організації неформальної освіти молоді, та вдосконалення педагогічного інструментарію проведення заходів які заплановані з метою саморозвитку та самовдосконалення кожної молоді людини в умовах сьогодення.

Подолання визначених суперечностей вимагає теоретичного обґрунтування та методичного забезпечення підготовки майбутніх фахівців до роботи з молодими людьми в умовах неформальної освіти згідно з їх інтересами та потребами, пов'язаними з удосконаленням особистісної й громадської відповідальності за якість власного життя, своєї сім'ї, та країни в якій живеш.

Впровадження різних інноваційних форм освітньої діяльності в Україні (неформальної, інформальної, дистанційної, корпоративної та ін.), є результатом розширення освітніх можливостей в українському соціумі, та вказує на необхідність аналізу вітчизняних, європейських, світових практик впровадження різних типів, видів і рівнів такої діяльності. Так, Александров В. досліджував державні механізми управління якістю неперервної освіти в Україні [1]. Василенко Н. вивчав стан і проблеми запровадження системи визнання результатів неформального професійного навчання в Україні [3, с. 3–7]. Ничкало Н. досліджувала неперервну професійну освіту як світову тенденцію [8, с. 130–138].

Метою статті є аналіз сутності неформальної освіти сучасної молоді в умовах сьогодення як соціально-педагогічної проблеми.

Про неформальну освіту у документах Меморандуму ЮНЕСКО зазначається, що такий вид освітньої діяльності не повторює роботу шкіл, університетів та інших установ, що входять до формальної системи освіти. Неформальна освіта розглядається європейцями як частина концепції безперервної освіти, що дозволяє молодим людям підтримувати на достатньому рівні вміння та компетенції, котрі так необхідні для адаптації в сучасному змінному середовищі [7].

Шведським дослідником С. Ларссоном виділені такі основні положення щодо соціально-педагогічного значення неформальної освіти та її ролі

у суспільстві: вільний доступ осіб до участі (незалежно від статусу, ґендеру, місця проживання, національності, віку); диференціація змісту навчання залежно від освітніх й особистісних потреб; інтерактивність та інноваційність форм навчання; можливість створення та використання соціальної влади шляхом пропагування ідей [14].

Одними із основних навиків неформальної освіти, як зазначають науковці, є: лідерство, спілкування, вивчення мов, робота в команді, засвоєння соціальних ролей, вирішення конфліктів, критичне мислення, самосвідомість і самовдосконалення особистості, тощо. З метою організації єдиного інформаційного простору, розвитку європейського співробітництва в галузі неформальної освіти, взаємного збагачення досвіду організацій вільного часу було створено Європейську асоціацію установ неформальної освіти дітей і молоді в Україні, яка була заснована в 1991 році. До неї входять представники 16 європейських країн. Одним із засновників Асоціації, як представник України, виступив Київський Палац дітей та юнацтва; з 2007 р. колективним членом цієї організації стала Асоціація позашкільних навчальних закладів України. Ключовим інструментом, який забезпечує молодим людям можливості для неформального і неофіційного навчання європейського виміру є молодіжні програми Європейського Союзу такі, як «Освіта упродовж життя», «Молодь в дії» та ін. Отже, позашкільна освіта України розвивається у контексті загальноєвропейських тенденцій, використовує досвід установ неформальної освіти дітей та молоді європейських країн [6].

В останні роки проведені дисертаційні дослідження, присвячені підготовці майбутніх педагогів в умовах неформальної освіти Н. Павлик, О. Шапочкіна та інш. [10]. Однак, проблеми педагогічного змісту, функцій неформальної освіти ще не були предметом системного наукового дослідження, як і питання застосування теорії. Тому, з метою теоретичного аналізу сутності і змісту зазначених понять неформальної освіти, нами була використана низка законодавчо-нормативних документів: Закони України «Про вищу освіту» (2014 р.), «Про освіту» (2017 р.), Концепція розвитку освіти в Україні на період 2015–2025 років. Так, у Законі України «Про освіту» (2017 р.) зазначено, що «освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави» [11].

Відповідно до основних положень цього документу, неформальна освіта здобувається за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися

присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій [11].

В «Енциклопедії освіти» під терміном «освіта» українські науковці визначають спеціальну сферу соціального життя, «процес та результат засвоєння особистістю певної системи наук, знань, практичних умінь і навичок та пов'язаного з ними того чи іншого рівня розвитку її розумово-пізнавальної і творчої діяльності, а також моральної культури, які у своїй сукупності визначають соціальне обличчя й індивідуальну своєрідність цієї особистості» [5].

Н. Павлик зазначає, що освіта трактується «як процес і результат засвоєння систематизованих знань, умінь і навичок, необхідних особистості для успішної життєдіяльності. З педагогічної точки зору, освіта як елемент виховання є процесом засвоєння систематизованих знань і формування на їх основі світогляду, розвитку пізнавальних можливостей, а також набуття умінь і навичок для практичного застосування загальноосвітніх і професійних знань» [10].

О. Огієнко запропонувала визначення «формальна освіта передбачає навчання на загальному та/або професійному рівні освіти й завершується видачею документу, що підтверджує отриману освіту; неформальна освіта здійснюється поза формальною у різноманітних формах (навчання в освітніх закладах, громадських організаціях, в клубах, за допомогою тренерів), але носить цілеспрямований, системний характер; інформальна освіта передбачає індивідуальну пізнавальну діяльність упродовж життя, але не є цілеспрямованою» [9].

Л. Сігаєва стверджує, що формальну освіту або інституційну розглядати як «загальноприйнятий, традиційний вид освіти, представлений традиційними системами освіти, який здійснюється в освітніх установах за навчальними планами та програмами, що відповідають державним стандартам та певними вимогами до рівня підготовки випускника навчального закладу та завершується одержанням диплома (сертифіката)» [13].

На думку Н. Василенко, неформальну освіту слід розглядати як провідний фактор соціального й економічного розвитку країни [3]. Цей тип освіти спрямований на задоволення освітніх потреб різних категорій громадян зокрема, і зростання освітнього потенціалу суспільства загалом.

Вдосконалення неформальної освіти, як зазначає С. Сисоєва, передбачає розширення варіативності освітніх можливостей для саморозвитку особистості, врахування пізнавальних потреб усіх вікових категорій громадян [12].

Неформальна освіта, за твердженнями Т. Голубенко, стосується «всіх освітніх програм, що реалізуються поза формальною освітньою системою, зазвичай є добровільною і короткотривалою. Такі

програми визначаються широкою різноманітністю, наприклад, оволодіння другою мовою, набуття умінь розв'язання конфліктів, формування лідерських рис, програми психологопедагогічного спрямування. Ці програми на відміну від формальної освіти не вимагають попереднього навчання. Процес навчання забезпечують інструктори [4, с. 153–158].

Українські науковці О. Аніщенко, Л. Лук'янова, С. Прийма, зазначають, що для України актуальність неформальної освіти будь яких груп населення зумовлена багатьма чинниками, серед яких – «труднощі щодо адаптації населення до нових соціально-економічних умов, зниження зайнятості дорослого населення, зростання безробіття, зниженням рівня доходів на душу населення, втрата кваліфікації населення та відсутність необхідних навичок, небезпека зниження рівня доступності освіти для дітей, чиї батьки соціально та економічно неадаптовані у суспільстві» [2].

Автори вважають, що неформальна освіта здійснюється згідно з інтересами і потребами окремих категорій дорослих в спеціалізованих навчальних (освітніх) центрах, шляхом навчання на різних курсах, у гуртках за інтересами, завдяки спілкуванню через мережу Інтернет. Знання, які отримують дорослі, діти та молодь в такий спосіб не відповідають принципам науковості, системності і ніколи не завершуються отриманням дипломів.

Як зазначає Л. Лук'янова в Україні відсутня система підготовки педагогічних працівників для роботи в установах неформальної освіти, вона інституціонально не оформлена, не має ні юридичного, ні теоретичного, ні методичного обґрунтування і підтримки [2]. Разом з тим, потреба суспільства у закладах такого типу і спеціалістах у сфері неформальної освіти зростає швидкими темпами.

З метою вивчення, удосконалення системи неформальної освіти сучасної молоді в умовах сьогодення, нами була організована робота Клубу активного досугу для дітей та молоді "MIKS – MAKС" міста Запоріжжя. Основним зданням було надання можливості молоді набуття організаторських, комунікативних, управлінських умінь, освітніх ініціатив спрямованих на розвиток додаткових умінь та навичок (комп'ютерні курси, розвиваючі ігри, настільні ігри, заняття за інтересами (теніс, біл'ярд, настільний хокей, настільний футбол та інш. Створено таке неформальне освітнє середовище для молоді в якому працюють різноманітні курси, тренінги, відкриті заняття з образотворчого мистецтва, проводять консультації психологи, логопеди, дизайнери на замовлення дорослих та молоді. Створені умови для розвитку у дитини, молодшої людини: рефлексії, критичного мислення, самоаналізу власної діяльності, установки на продуктивну діяльність, навички ефективної самоосвіти, у тому числі вмінн молодшої людини бачити

проблеми, шукати альтернативи вирішення, оцінювати ризики, прогнозувати наслідки, розраховувати ресурси.

Молоді люди поступово вчаться керувати своїм часом, ресурсами, самостійно організовувати роботу в групах, створюють правила та контролюють їх виконання, призначають ведучих. Гейміфікація визначає групових лідерів, які отримують можливість представляти інтереси інших.

Матеріально-технічне забезпечення Клубу включає: комп'ютерний зал, ігрові приставки, біл'ярди, настільні ігри, тенісні столи, настільний хокей, настільний футбол, зали для проведення групових занять, місце для прийому їжі з набором посуду, мікрофільовок, можливості всім бажаючим приготувати чай, каву безкоштовно, та самостійно організувати з друзями спокійну бесіду під час прийому їжі, а також не чекаючи сторонньої допомоги з боку дорослих, помити посуд і залишити чистою обідню залу.

Однак, як показує практика, сфера неформальної освіти висуває пріоритетні запити на професійну якісну підготовку фахівців у ній. Це повинен бути спеціаліст який володітиме комплексом педагогічних і спеціальних знань, умінь і навичок та забезпечуватиме якісну освітню діяльність з урахуванням специфіки освітніх потреб сучасної молоді. На сьогодні в Клубі працюють два спеціаліста з вищою технічною освітою, які мають розуміти специфічні цілі, що стоять перед різними категоріями дорослих, дітей та молоддю, мотиви їх діяльності, вміти надавати допомогу в оволодінні комп'ютерними програмами, забезпечувати соціально-психологічну підтримку молоді, та вміти діагностувати освітні можливості кожного, розробляти оптимальні освітні траєкторії на постійних відвідувачів. Неформальна освіта сучасної молоді потребує спрямованого дослідження, розробки експериментальної програми і перевірки результатів її впровадження. З цією метою нами було проведено опитування відвідувачів яке встановило, що більшість учасників – чоловіки (87%), а жінки становлять (13%). За віковими групами відвідувачі розподілились так: 10–15 років – 40.2%; 15–20 років – 32.8%; 21–35 років – 13%; 36–40 років – 10.5%; 50–72 роки – 3.5%.

Результати опитування щодо мети відвідування закладу неформальної освіти, яким є Клуб активного досугу "MIKS – MAKС" зафіксували таке: найбільш популярним напрямом є: «Інформаційні технології» (22%); особистісне самовдосконалення (подолання страху, виховання лідерських якостей, робота в команді (38%); заняття фізичними вправами (18%); участь в командних іграх (14%); індивідуальні заняття з тренером, логопедом, психологом (8%).

Отже, в українському освітньому просторі неформальна освіта сучасної молоді, дітей та дорослих потребує аналізу та осмислення умов

за яких вони можуть формуватися як особистості, розвивати свої вміння й способи самовираження та самореалізації в особистісному вимірі. Особливої уваги потребує спектр освітніх послуг в умовах сучасного соціально-економічного стану держави та наявних проблем і наслідків розвитку окремих молодих людей, а також реформація професійної підготовки педагогічних працівників для роботи в неформальному середовищі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Александров В. Т. Державні механізми управління якістю неперервної освіти в Україні [монографія] / В. Т. Александров. Суми : Сумський державний університет 2012. – 366 с.
2. Аніщенко О., Лук'янова Л, Прийма С. Неформальна освіта дорослих – освітній тренд ХХІ століття. *Рідна школа*. 2017. №11–12. С. 3–7.
3. Василенко Н. Г. Стан і проблеми запровадження системи визнання результатів неформального професійного навчання в Україні. Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання населення в умовах соціально-економічної нестабільності: К. : ІПК ДСЗУ, 2014. – С. 130–138.
4. Голубенко, Т. О. Формальна та неформальна освіта майбутніх соціальних працівників. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11: Соціальна робота. Соціальна педагогіка*: зб. наук. праць. Київ, 2017. Вип. 23. С. 153–158.
5. Енциклопедія позашкільної освіти / Гол. ред. Г.П. Пустовіт. Рівне: О. Зень, 2017. 525 с.
6. Заверико Н. В. Соціальна педагогіка : навч. посіб. Київ : Слово, 2011. 260 с.
7. Меморандум безперервної освіти Європейського Союзу. АДУКАТАР. 2006. URL: <http://www.znanie.odocs/memorandum.html>.
8. Ничкало Н. Г. Неперервна професійна освіта як світова тенденція. Професійна освіта в зарубіжних країнах: порівняльний аналіз.– Черкаси: ВІБІР, 2000. 322 с. – С. 130–138.
9. Огієнко О. І. Тенденції розвитку освіти дорослих у скандинавських країнах : монографія. Суми : Еллада, 2008. 444 с.
10. Павлик Н. Теорія і практика організації неформальної освіти молоді : навч.посіб. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 162 с.
11. Про освіту: Закон України від 5.09.2017 № 2145–VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 38–39/ Ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
12. Сисоєва С. О. Інтерактивні технології навчання дорослих : навч.-метод. посіб. для викл. системи формальної, неформ. та інформальної освіти дорослих. Київ : ЕКМО, 2011. 320 с.
13. Сігаєва Л. Є. Розвиток освіти дорослих в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.) : монографія. Київ : ЕКМО, 2010. 420 с.
14. Larsson S. Popular adult education institutions as educational avantgarde. *The second Nordic conference on adult learning*. Meaning, Relevance and variation. Linköping University, 2007. P. 26–27.